

Весна ЗДРАВКОВИЋ
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

УДК 371.3.:78
371.311.5
- оригинални научни рад -

СТАВОВИ УЧИТЕЉА И СТУДЕНАТА О ИНТЕГРАТИВНОМ ПРИСТУПУ КАО ФАКТОРУ УСПЕШНЕ МУЗИЧКЕ НАСТАВЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Сажетак: *Да би корелација између најбитнијих фактора, односно јединица наставе: ученик – учитељ – садржаји, била успостављена и шире сагледана, потребно је приступити учитељу као носиоцу интегративног приступа у циљу квалитетне реализације свих музичких активности у разредној настави. У раду су констатоване разлике између анкетираних учитеља и студената – будућих учитеља. Таквим приступом и детаљном анализом о могућностима извођења интегративне наставе Музичке културе, отварају се и нека нова питања у области музичке педагогије.*

Кључне речи: *учитељ, студенти – будући учитељи, интегративна настава Музичке културе.*

Неоспорно је да процес образовања утиче на општи друштвени развој. Квалитет образовања зависи од квалитета наставе у школи. Због велике потребе за увећањем квалитета и квантитета знања и вештина, као и примењивости стеченог, реформа подразумева ученика као аутентичну, стваралачку и самосталну личност, спремну за усавршавање током целог живота и спретно коришћење својих потенцијала у савременом свету. Ученик заузима централно место у образовном систему, који карактеришу темељне промене у циљевима и задацима, наставним плановима и програмима, али и у свести самих педагога.

Наставни систем пружа могућност онима који се баве наставом да вреднују и оцењују квалитет свог рада, да препознају специфичности својих ученика, одреде динамику и направе план евалуације, и на тај начин оквирно дефинишу развојне циљеве. Подједнако је битно да се створе услови и за примену иновативних модела, али и за прихватање промена унутар или између оних који ту реформу треба да спроводе.

Осавремењивање наставног процеса, по нашем мишљењу, захтева реализовање интегративне наставе у циљу изграђивања целокупне личности ученика у васпитно-образовном процесу. Разредна настава пружа могућност интегративног повезивања одређених садржаја различитих предмета. Од савременог учитеља очекује се да те могућности препозна и примени у раду, водећи рачуна о предиспозицијама ученика за прихватање таквог приступа при усвајању знања.

Настава *Музичке културе* по својој природи подразумева корелацију са готово свим наставним предметима у основној школи. Песма, као основа васпитно-образовног рада у настави Музичке културе, јесте спона са многим предметним подручјима, али и други музички садржаји могу чинити основу међупредметне повезаности: драматизације, дидактичке музичке игре, игре са певањем или уз инструменталну пратњу. Подручја слушања музике, свирања на дечјим музичким инструментима, као и дечјег музичког стваралаштва, такође могу бити погодан терен за остваривање тако специфичне корелације.

Утицај породице и предшколске установе, средине у којој дете живи и васпитава се, очигледно се испољава у његовој активности по доласку у школу. То је период када се наставља са процесом васпитања, а тим наслагама додаје се образовање, односно у самој се основи интегрише васпитно-образовни процес. Тада се и психофизички процеси у дечјем развоју посматрају међузависно, те је и њих могуће интегрисано развијати. Музика се, будући апстрактна за дете раног школског узраста, у интеграцији са природним појавама и друштвеним процесима који га окружују, али и са осталим уметностима и вештинама, неосетно приближава и буди интересовање да се упозна. Познато нам је да је немогуће волети оно што се не познаје. Утолико је улога учитеља већа – да уметност тонова учини блиском и разумљивом детету. То је једини пут да дете постане поштовалац и љубитељ музичке уметности.

У млађим разредима основне школе музичка настава омогућава стицање основе неопходне за даљи развој музичке културе ученика. Музичко образовање стечено у том периоду представља чврст темељ за даљу надградњу ученичких знања. Пропусти начињени на самом почетку музичког образовања касније се тешко исправљају. Из тог разлога, од самог почетка музичког образовања ученика потребно је примењивати поступност у раду, а да би се различити елементи рада спојили у једну комплетну целину, потребно је много рада и времена. Сам успех при извођењу музичке наставе умногоме зависи од стручности и спремности учитеља, али и од примене одговарајућих метода рада. Добро организована и спроведена почетна музичка настава може позитивно утицати на квалитет других наставних предмета, јер је у стању да појача чула, оспособи ученике за креативно и стваралачко изражавање и за лакше стицање одређених знања. Усвајањем одговарајућих музичких знања омогућава се разумевање музичког дела, што води развијању способности самосталног процењивања. Искусством стеченим кроз музичку наставу, самосталним стваралаштвом и креативним активирањем музичких способности, код ученика се појачава интересовање за музику. У средишту програма наставе музике у основној школи јесте рад на развијању музичких способности ученика и оспособљавање за разумевање нотног текста.

Период разредне наставе погодан је за интеграцију јер пружа низ могућности за такав начин усвајања знања. При интегративном учењу градиво се проблематизује, посматра и проучава као целина, међусобно се

повезују садржаји из више наставних предмета, настава постаје динамичнија због самог интердисциплинарног приступа одређеној проблематици. При оваквом учењу, ученик је подстакнут на изналажење нових решења јер истовремено проучава различите предмете, а и учитељ се налази у сличном положају када креира садржаје који захтевају реализацију путем двочаса или целог наставног дана. Интегративни приступ подразумева активног ученика, али и учитеља. У средишту интегративног учења је ученик, а не програм вођен од стране учитеља. Сигурно је да сваком интегративном учењу претходи диференцијација темељно анализираних елемената да би се интегрисањем постигла целовита структура. Било да се ради о усвајању знања једног предмета на основу градива из другог, или са различитих дисциплинарних приступа, али и када се кроз различите наставне предмете формирају исте вештине и способности, засигурно се интегративно приступа трајном функционалном знању и ефикасније делује у пракси. Суштина интеграције је у томе да ученици и учитељ, улажући одређени напор, доприносе стварању једне нове климе у настави при учењу међусобно прожетих знања и вештина из различитих дисциплина.

Ученици се са интегративним приступом сусрећу још у предшколском периоду, али се у разредној настави овакав приступ најчешће и најлакше примењује. На овом узрасту ученици доживљавају интегративни приступ учењу као спонтан начин усвајања нових знања, јер они у овом периоду живота и свет око себе доживљавају на исти начин. У нашем образовном систему раде појединци који свакодневно користе овај приступ настави и ученике од најранијег узраста подстичу на повезивање чињеница користећи критичко и стваралачко мишљење.

Место и улога учитеља у васпитно-образовном процесу мењала се упоредо са променама наставе у развоју друштва. „Познато је да је учитељ основни чинилац успешности не само музичке наставе, већ целокупног васпитно-образовног рада. Од његове личности, педагошко-психолошке и дидактичко-методичке оспособљености, мотивисаности, креативности и етичности у највећој мери зависе квалитет педагошког процеса и ефикасност васпитно-образовног рада. Успех реформских циљева у образовању и уопште у остваривању педагошког рада, у великој мери, зависи и од тога како учитељи разумеју и прихватају педагошко-друштвене основе, циљеве и захтеве промена у образовању. Значајан чинилац њихове успешности, као стручњака који се баве изузетно одговорним и сложеним радом је педагошко-методолошка култура.“ (Јовановић, 2005: 199)

Како би се у савременој школи постигао оптимални развој појединца, потребно је да учитељ целокупну васпитно-образовну технологију прилагођава што је могуће више сваком ученику. То подразумева добро познавање свакога од њих, у смислу њихових склоности, способности, интересовања, потреба, мотивисаности, радних навика, социолошког и здравственог статуса и друго. Због тога учитељ мора овладати методама, техникама и принципима дијагностиковања, праћења и вредновања напредовања и развоја ученикове личности. Успешна реализација васпитно-

образовног рада подразумева адекватан избор, комбиновање и примену садржаја, задатака, метода и облика рада који у оптималној мери одговарају сваком ученику појединачно.

Сходно мишљењу Јовановића, учитељ се неизбежно суочава са потребом да анализира сопствену делатност. Ова анализа има вишеструки значај – служи отклањању слабости, кориговању, преусмеравању, осавремењавању педагошког рада са ученицима и сарадње са родитељима, иновирању наставе, обогаћивању културне и јавне делатности школе. Развијена способност евалуирања педагошке стварности и самоевалуације може бити мотив за даље педагошко-стручно усавршавање, промену стила рада и подстицај за изналажење креативнијих и продуктивнијих облика, метода и средстава васпитно-образовног рада (према: Јовановић, 2005). Као подстицај за иновирање и осавремењавање образовног процеса учитељу често може да послужи успех ученика. Радост постигнутог успеха често стимулише и жељу за даљим стручним усавршавањем како би појединац превазишао самог себе.

„Физичке и духовне особине учитеља, интегративни су елементи његове личности. Он мора да зрачи оптимизмом и благонаклоношћу; у његовим поступцима ученици треба да нађу образац понашања, а у речима, путоказ зрења и одрастања. Изнад свега мора бити честит човек који им стално открива неку нову вредност свога карактера, а речима проширује видокруг живота. Ако сваког дана од њега сазнају нешто ново, ђаци ће са радосћу долазити у школу, која ће им постати не само извор знања, већ и оаза детињства, којој ће се, доцније, у мислима, често враћати“ (Смиљковић, Милинковић, 2008: 23).

Ако нас модул учитеља као једног од фактора успешности наставе може усмерити ка *оази знања*, онда је музика, засигурно, поуздано средство да не скренемо са тог пута!

У даљем тексту биће изложени резултати емпиријског истраживања¹ које је подразумевало анкетирање *учитеља* са једне стране и *студената – будућих учитеља* са друге, везујући се за предметно подручје интегративне наставе Музичке културе и оспособљености истих да је реализују у свом наставном деловању. Садржај и конструкција *Упитника* односе се на одреднице интегративне наставе као иновативног модела, као и на могућности интегративног приступања почетној музичкој настави у основној школи. Узорак чини 100 учитеља основних школа у Врању и 100 студената 4. године Педагошког факултета у Врању, Универзитета у Нишу, на смеру за образовање учитеља. Подаци су прикупљени у два наврата, односно у току школске 2013/14. и 2014/15. године, на поменутом Факултету и у оквиру наставног рада у школским установама.

¹ Анкетирање је обављено у оквиру истраживања за израду докторске дисертације под називом *Интегративни приступ почетној музичкој настави у основној школи* одбрањене на Педагошком факултету у Врању.

У процесу обраде података, хи-квадрат тестом испитане су разлике у ставовима учитеља и студената (будућих учитеља) који се тичу карактеристика и значаја интегративне наставе. Резултати примењене статистике приказани су у Табели 1.

Табела 1. Разлике у ставовима учитеља и студената

Редни број питања	Питање	Вредност χ^2 -теста	Број степени слободне (r-1) (k-1)	p – вредност
1.	Да ли сматрате да сте у току свог школовања довољно оспособљени за извођење интегративне наставе?	4,367	1	0,037
2.	Шта подразумева појам интегративне наставе?	6,507	2	0,039
3.	Који од наведених облика интегративне наставе може да пружи најбоље резултате у наставном раду?	7,048	2	0,029
4.	Шта би, по Вама, интензивирало употребу интегративне наставе?	29,728	4	0,000
5.	Да ли је ангажованост учитеља већа при организацији интегративне наставе у односу на традиционалну?	4,678	1	0,031
6.	Да ли сматрате да постојећи Наставни план и програм омогућава интеграцију садржаја предмета Музичка култура са осталим у разредној настави?	25,229	1	0,000
7.	Са којим предметом је, по Вашем мишљењу, интеграција садржаја на највишем нивоу када је у питању предмет Музичка култура?	5,835	4	0,212
8.	Који разред је најпогоднији за интегративно усвајање садржаја Музичке културе и осталих предмета у разредној настави?	23,730	3	0,000
9.	Које садржајне активности почетне музичке наставе нуде највећи број могућности за интегративно усвајање са осталим наставним предметима?	13,801	4	0,008
10.	Да ли се музичким активностима може успешно утицати на стицање знања из других предмета у разредној настави?	14,759	1	0,000
11.	Мислите ли да интегративним учењем могу адекватно да се развијају елементарне музичке способности ученика?	18,263	1	0,000
12.	Да ли се интегративним учењем омогућава свесно стицање и трајно усвајање музичких знања и вештина?	2,829	1	0,093

13.	Да ли би се организовањем и реализацијом интегративног учења поспешило квалитет почетне музичке наставе у основној школи?	67,063	1	0,000
14.	Да ли интегративно учење подстиче развој мишљења, активности и креативности ученика?	25,989	1	0,000
15.	Сматрате ли да интегративна настава доприноси целовитом развоју ученикове личности?	9,424	1	0,002
16.	Да ли интегративна настава утиче на практичну примену стечених знања?	8,140	1	0,004
17.	Да ли интегративна настава доприноси унапређењу наставног процеса?	36,686	1	0,000

Код највећег броја питања у анкети статистика је показала значајност разлике у израженим ставовима испитаника ($p < 0,05$). Велика, чак недопустива одступања, статистички су издвојена при уопштеним питањима која се односе на то да ли интегративна настава доприноси унапређењу наставног процеса и да ли се интегративним учењем може поспешити квалитет почетне музичке наставе у основној школи. Велика мимоилажења испитаника постоје и у ставовима о постојећем Наставном плану и програму, као и интегративним могућностима које он нуди у практичној реализацији, не само гледано из угла музичких садржаја, већ и у проналажењу начина да се интегративна настава интензивира у циљу подстицања развоја мишљења, активности и креативности ученика.

Велика статистичка диференција у одговорима анкетираних испитаника евидентна је при одређивању разреда у коме је интеграцију могуће најпогодније остварити. Динамику усвајања наставног градива тешко је пратити у континуитету; у својим ставовима учитељи потенцирају трећи, а студенти други разред за најуспешнију интеграцију међу предметима. Са друге стране, већина испитаника, сагледавајући оба подзорка, изразила је став да је предмет Свет око нас/ Природа и друштво најадекватнији за интеграцију садржаја са предметом Музичка култура.

У виду синтезе емпиријски добијених података формирали смо карактеристичне одреднице група испитаника као битних фактора у одређивању могуће базе интегративног приступања почетној музичкој настави:

- *Учитељи* сматрају да су довољно оспособљени за реализацију овог иновативног модела наставе, да она представља међупредметно повезивање садржаја у истом разреду, али и унутарпредметно, да је потребна промена концепције студијског плана и програма на матичном факултету; слажу се да је ангажованост већа при организацији интегративне наставе и да се њоме омогућава свесно стицање и трајно усвајање музичких знања и вештина, доприноси целовитом развоју ученикове личности и утиче на практичну примену стечених знања. Међутим, мишљења су да

се музичким активностима не може у потпуности успешно утицати на стицање знања из других предмета у разредној настави и да се интегративним учењем не могу адекватно развијати елементарне музичке способности ученика.

- *Студенти – будући учитељи* скромнији су у ставу да су довољно оспособљени за реализацију овог иновативног модела наставе, сматрају да она представља међупредметно повезивање садржаја у истом разреду и да тај облик интегративне наставе може да пружи најбоље резултате у наставном раду, да је потребно иновирање Наставног плана и програма у основној школи. Студенти изражавају став да је ангажованост већа при организацији интегративне наставе и да се њоме омогућава свесно стицање и трајно усвајање музичких знања и вештина, доприноси целивитом развоју ученикове личности и утиче на практичну примену стечених знања, и то у много већем проценту од учитеља. Мишљења су да се музичким активностима може у потпуности успешно утицати на стицање знања из других предмета у разредној настави и да се интегративним учењем могу адекватно развијати елементарне музичке способности ученика.

Очигледне разлике међу испитаницима резултат су неједнаке стартне позиције и угла гледања у односу на садржајне активности почетне музичке наставе, као и на број могућности које оне нуде за интегративно усвајање са осталим наставним предметима разредне наставе. Прилично чврст и ригидан профил учитеља у настави, њихов прејудициран став о релативном степену значаја почетне музичке наставе, уступљени простор, капацитет и ефективни потенцијал за реализацију почетне музичке наставе, често упућују на супротне ставове и мишљења у односу на предубеђење и ентузијазам нових генерација студената – будућих учитеља. Учители су већ у ситуацији да изводе и прате аналитичке и синтетичке процесе у настави, али им теоријска знања о иновативним стремљењима нису тако блиска као студентима, којима пак недостаје више практичног рада за време студија.

Један од неизбежних проблема који се јавља код појединаца који се спремају за будући учитељски позив односи се на недовољно развијене елементарне музичке способности и неоспособљеност за сналажење у нотном тексту, а све то треба остварити и надокнадити у кратком временском периоду студирања. Музички ток развоја креће у много ранијем периоду живота и потребно га је систематски адекватно развијати.

Делатност учитеља до извесне мере је нормативно педагошки стандардизована, али васпитно-образовни процес подразумева и одговарајући степен слободе за успешно педагошко вођење. „При томе, учитељ треба да своју улогу остварује на флексибилан начин, тј. да у ситуацијама у којима није прописано како треба да поступа, које су из неког разлога нејасне или деликатне или за њега сасвим нове, увек нађе решења која ће бити у складу са професионалним стандардима и педагошком етиком“ (Јовановић, 2005: 201).

Опште основе педагошко-методолошке културе требало би да се развију већ током школовања за учитељски позив и да се даље развијају у непосредној пракси васпитно-образовног рада и различитим облицима стручно-педагошког усавршавања учитеља. Специфичност музичке уметности произлази отуда што се музика учи само музиком, те учитељ мора бити певач. Да би се законитости које владају у музичким садржајима приближиле ширем аудиторијуму младих и да би се остварио циљ целокупног методичког деловања, потребно је што квалитетније стручно и педагошко формирање профилисаних стручњака за рад у основним општеобразовним школама. Учитељ је преносилац знања, а истовремено постаје стратег и водитељ наставног процеса, програмер, организатор, дијагностичар, мотиватор, партнер у педагошкој и социјалној комуникацији, васпитач, евалуатор, терапеут, истраживач, креатор и стваралац. Свака од ових функција, односно улога, по својој је природи сложена, захтевна и одговорна.

Уместо закључка

Улога учитеља као носиоца интегративног приступа усмерена је, између осталог, ка што квалитетнијој реализацији свих музичких активности у разредној настави. Оспособљавање учитеља не зависи само од концепције студијског програма изатканог интегративним елементима и дужине трајања такве обуке, него и од квалитета основа учитеља које добијамо као подлогу за обликовање у наставном раду на матичном факултету. „Учитељ мора бити певач, иначе га не признајем! – *Мартин Лутер*“ (Којов-Буквић, 1989: 16), речи су које нас подсећају на то да су некада учитељске школе похађали претежно они који су владали свирањем на неком музичком инструменту и интонативно чисто певали. Оспособљеност учитеља за обављање сложених функција и задатака у основној школи јесте основни циљ образовно-васпитног процеса на учитељским и педагошким факултетима.

Сваки предмет у разредној настави већ садржи у себи неки ниво интеграције наставних садржаја. Зато је потребно да интеграција крене од унутарпредметне ка међупредметној. То су првенствено садржаји блиски ученику, попут околине у којој он живи и у којој се нешто дешава, а са којом успоставља комуникацију говором или кретањем тела савладава простор, упознаје свет пун боја и разноврзних облика, схвата пропорције и систематски – оно несвесно, своје, из маште, претапа у свесно и реално. А музика је увек присутна да му обоји расположење и изатка мисли. Међутим, интеграција у настави не подразумева само учење, већ и сам начин преношења знања, у коме велику одговорност сноси учитељ као водич наставног процеса, који не присиљава, већ мотивише ученике *гладне* знања. Учитељи често несвесно интегришу садржаје различитих предмета, повезујући наставу и искуство.

При анкетирању учитеља дошли смо до закључка да су они у ситуацији да се опробавају у интегративној настави и да су креатори интересантних идеја, али да се ређе одлучују на импровизацију у области музике.

Да ли због тога што и сами нису оспособљени или сигурни на том подручју, прибегавају активностима у другим наставним областима? Подаци добијени од узорка студената – будућих учитеља упућују на закључак да програм којим овладавају на свом матичном факултету заостаје само у погледу практичне наставе да би своја стечена знања искористили у подучавању и усмеравању младих нараштаја. Наставни план и програм основношколског образовања отежава интеграцију наставних садржаја неадекватно распоређеним градивом по разредима, али ограничавање интеграције могло би да се избегне уз додатну међусобну сарадњу учитеља и студената, у смислу да учитељи своје богато искуство стечено у наставном раду, преносе тек теоријски припремљеним учитељима – студентима, а да ови, захваљујући стеченим савременим теоријским поставкама о могућим интегративним везама у оквиру почетне музичке наставе, суделују у заједничким креацијама интегративног учења. Сарадња се може остварити при хоспитовању студената по школама, када се учитељи постављају и у улогу ментора. Подразумева се потреба за иновирањем Наставног плана и програма, доступност приручника и друге додатне литературе, али и организовање семинара у циљу размене различитих искустава.

Сагледавањем функције учитеља као носиоца интегративног приступа у циљу успешне реализације почетне музичке наставе у основној школи, отвара се ново питање музичкој педагогији – *музичку наставу препустити учитељима или музичким педагозима?* У вези са тим, најпрецизније могуће решење које може довести до сигурног успеха је *да наставу у млађим разредима основне школе изводе учитељи који већ имају одговарајуће музичко образовање и који ће се даље усавршавати на свом матичном факултету.* Учитељ је у позицији да своја стечена интердисциплинарна знања искористи у препознавању добре стране динамичности интегративне наставе и у циљу креирања квалитетног наставног процеса за целоживотно учење.

Литература

1. Братић, Т., Филиповић, Љ. (2001). *Музичка култура у разредној настави.* Јагодина – Приштина: Учитељски факултет у Јагодини / Факултет уметности у Приштини.
2. Брдарић, Р. (1986). *Припремање наставника за наставу гласбене културе.* Загреб: Школска књига.
3. Васиљевић, З. (2000). *Методика музичке писмености.* Београд: Универзитет уметности.
4. Вилотијевић, М., Вилотијевић, Н. (2008). *Иновације у настави.* Врање: Учитељски факултет.
5. Вилотијевић, Н. (2006). *Интегративна настава природе и друштва.* Београд: Школска књига.
6. Јовановић, Б. (2005). *Школа и васпитање.* Београд: Едука.

7. Кнежевић, С., Ђорђевић, Б. (2005). *Методика почетне наставе музике*. Сомбор: Учитељски факултет.
8. Којов-Буквић, И. (1989). *Методика наставе музичког васпитања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
9. Коларовска-Гмирја, В. (2012). *Фактори на квалитетната музичка настава*. предавање бр. 3, Рукопис, Скопје.
10. Круљ, С. Р., Стојановић, С., Круљ-Драшковић, Ј. (2007). *Увод у методологију педагошких истраживања са статистиком*. Врање: Учитељски факултет – Центар за научноистраживачки рад.
11. Кучукалић, З. (1980). *Музика и школа*. Сарајево: Свјетлост.
12. Лекић, Ђ. (1991). *Методика разредне наставе*. Београд: Нова просвета.
13. Смиљковић, С., Милинковић, М. (2008). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Врање: Учитељски факултет.
14. Стојановић, Г. (1996). *Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Vesna Zdravković

TEACHERS' AND STUDENTS' ATTITUDES TO INTEGRATIVE APPROACHES THE FACTOR FOR SUCCESSFUL MUSIC TEACHING IN PRIMARY SCHOOL

Summary: *If correlation among the most important factors, that is teaching units: student – teacher – contents is to be established and considered from a broader perspective, it is necessary to view the teacher as the carrier of integrative approach with the aim to qualitatively realize all music activities in class teaching. In this paper the author states the differences between interviewed teachers and students – future teachers. Such approach and detailed analysis of the possibilities for the realization of integrative teaching of Musical culture new questions in the field of musical pedagogy.*

Key words: *teacher, students –future teachers, integrative teaching of Musical culture.*

Примљено: 15. 11. 2016. године.
Одобрено за штампу: 04. 02. 2017. године.